ויאמר אליהו

דברי חיזוק
באמונה ובטחון ועוד
על פרשיות השבוע

ערב שב"ק פרשת
וישלח
יז' כסלו
שנת תשפ"ז

מאת הרב **אלי' מאיר סמיט** שליט"א

♦ ביהמ"ד תוס' יו"ט ירושלים 058.323.1459 | 347.897.9968 ♦

אין לאדם לפחד כלל
עצם הבטחון בה' יתברך גורם לישועה בכל מצב!

מעלת הבוטח בה' עד שנפשו שקטה ובטוחה בישועתו

כתוב בפרשתנו (בראשית לד, כה): "וַיָּבֹאוּ עַל הָעִיר בָּטֶחַ וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר". ביאר הגה"ק השבט סופר זי"ע (הובא בשערי שמחה), שמכך שהם הגיעו לָעִיר בָּטֶחַ, מכאן למדנו מהי תכלית האדם, שיבטח בה' בשלימות עד שיהא לבו סמוך ובטוח בישועתו, ומתוך כך תשקוט נפשו ותנוח סערת רוחו, כאילו כבר באה ישועתו. ולא רק בעת צרה בלבד אמורים הדברים, אלא אף בכל צרכיו וסידור ענייניו אם יבטח בה' שהוא המכירו והיודע את כל צרכיו, ממילא יזכה שיתנו לו מהשמים את כל צרכיו, והכל יגיע לידו על מי מנוחות ינהלנו.

ועל דרך זה ביאר את הכתוב (תהלים כב, ה): בְּךָ בָטְחוּ אֲבוֹתֵינוּ בָּטְחוּ וַתְּפַלְּטֵמוֹ, וז"ל: ושמו בטחונם חזק על ה' שבודאי יושיעם, והיה אצלם בטחונם חזק כל כך, והיה בעיניהם כאילו כבר הושיעם, כי זה עיקר הבטחון, כאשר מורה עליו הלשון בטחון, מלשון בטח, שבודאי יושיע ויעזור ה' אותו, ולא כמו שחוסה בה' בלבד, ומורא בלבו שמסתפק אולי לא ימלא ה' רצונו, כי אין זה בטחון גמור. ולפי זה מבואר לשון הכתוב - בְּךָ בָטְחוּ אֲבוֹתֵינוּ בָּטְחוּ וַתְּפַלְּטֵמוֹ, שהרי לכאורה צריך ביאור, מהו כפל הלשון - בָּטְחוּ. אלא שבא הכתוב להראות לנו עד כמה היה חזק בטחונם של שבטי י-ה, שהגיע בטחונם למדריגה כזו, עד שכבר היה בעיניהם כאילו כבר - וַתְּפַלְּטֵמוֹ, היינו שהרגישו שכבר פלטם ה'. ולכן כפל הכתוב לומר בָּטְחוּ, שבטחו באופן כזה שכבר וַתְּפַלְּטֵמוֹ, כאילו כבר פלט אותם, עכ"ל.

וזה היה אצל שני בני יעקב, שבאו על העיר שכם בטח, בלי פחד ומורא בלבבם, וזה מחמת בטחונם בה', ודוקא על ידי זה עשה להם הקב"ה נסים - וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר - שיצאו נגדם, וק"ל.

וכיוצא בזה ביאר הגה"ק הבן איש חי זי"ע (החיים והשלום' על תהלים, שם) מה שנאמר שם באותו מזמור: בָּטְחוּ וְלֹא בוֹשׁוּ. דהנה יש אדם שבוטח בהקב"ה שיעשה לו נס, אולם באמת הוא אינו מספר לאחרים, כיון שמתבייש שמא לא יזכה לנס, ובזה הוא מורה בעצמו שאין בטחונו בתכלית השלימות. אך באמת האדם צריך לבטוח בכל לבו ונפשו בהקב"ה, עד שלא יתבייש לעשות כבר עתה ב'פרסומי ניסא', וזהו שאמר הכתוב - בָּטְחוּ וְלֹא בוֹשׁוּ.

הוסיף הבן איש חי זיע"א והביא לכך מעשה שהיה אצל רבינו משה גלאנטי זיע"א, שפעם היתה עצירת גשמים קשה, והחורף נהפך לקיץ, ולא ירדו מן השמים אפילו טיפות גשמים מועטות, והעם היה צמא למים, כי כל הבורות שהיו אוצרים בהם מי גשמים כבר נתייבשו מחמת החום הכבד ששרר באותה שנה.

כינס המהר"ם גלאנטי זי"ע את כל העם לעצרת תפילה בקבר 'שמעון הצדיק', והורה להם להביא עמם את המעילים שלהם, כדי להגן על עצמם מפני הגשמים שעתידים לירד בדרך חזרתם. ואכן כך היה, שכל העם התפללו מקירות לבם וַיִּשְׁמַע אֱלֹקִים אֶת נַאֲקָתָם, ומיד נפתחו ארובות השמים לרווחה ומטר עז ניתך ארצה.

> "על הכל תשליך יהבך על ה', ואל תקמוץ ואל תדאג כלל, שזוהי סגולת הבטחון, שהקב"ה עושה רצונו של אדם הבוטח בו בלב שלם, ומספיק לו כל צרכיו בכל מקום ובכל עת, ואפילו אינו צדיק".

וכאשר חזרו מן התפילה לביתם, הוצרכו לנוס מפני הגשמים המרובים.

ומכאן תראה עד היכן הגיע בטחונו של המהר"ם גלאנטי זיע"א בהקב"ה שישמע לתפילת עמו ישראל, עד כדי כך שלא חשש להורות להם להביא מעילים בפרהסיא, ולא עלה מורא על ראשו פן הוא יהיה ח"ו לבוז וללעג, אלא היה בטוח בשלימות הבטחון שירדו גשמים.

וכן מצינו בחוני המעגל (ע' תענית יט ע"א), שכאשר אמרו לו עם ישראל להתפלל שירדו גשמים, אמר להם: "צאו והכניסו תנורי פסחים בשביל שלא ימוקו [-שלא יתקלקלו על ידי הגשמים], כי היה בטחונו בתכלית השלימות, עד כדי כך שהוא לא התבייש להורות להם להכניס את התנורים לביתם שלא יתקלקלו מפני הגשמים שיבואו.

וכן כתב הגה"ק מהר"ם באנעט זי"ע (דרשות, דרוש כ), וז"ל: על דרך שאמר דוד (תהלים יג, ו): וַאֲנִי בְּחַסְדְּךָ בָטָחְתִּי יָגֵל לִבִּי בִּישׁוּעָתֶךָ אָשִׁירָה לַה' כִּי גָמַל עָלָי, כאילו כבר היה הגמול הטובה עלי, והיה עבר, עכ"ל.

הבטחון עצמו הוא שגורם לישועה

ובאמת, הבטחון עצמו הוא ממשיך את הישועה. והרי צא ולמד מלשון המטבע שתיקנו אנשי כנסת הגדולה בתפילת שמונה עשרה: "ולא נבוש כי בך בטחנו". והיינו, שהבטחון הוא הסיבה והטעם - "שלא נבוש". וכן הביאור בלשון התפילה שאומרים בברכת רפאנו: "רפאנו ה' ונרפא, הושיענו ונושעה" וכו' - "כי א-ל מלך רופא נאמן ורחמן אתה", היינו, שהסיבה שתרפאנו היא משום - שהקב"ה הוא "רופא נאמן ורחמן". וכן הוא הביאור בלשון התפילה שאומרים בברכת גואל ישראל: "וגאלנו גאולה שלימה כי א-ל גואל חזק אתה". וכן הביאור בלשון התפילה שאומרים: "ולא נבוש כי בך בטחנו".

ומה נפלא מה שכתב הגר"ח קניבסקי זצוק"ל בספרו ארחות יושר (ערך פחד ודאגה), בזה"ל: יש אנשים שמפחדים תמיד ומתייראים מכל מיני פורענויות, כגון ממחלות וממלחמות ומאנשים רעים וכו', והם כל ימיהם בפחדים ורעדות ודאגות מכל מיני דברים, שמא יהיה כך ושמא כך. ויש שמרוב פחדים מתייראים לנסוע למקום אחר, ויש שמתייראים לצאת מביתם רח"ל, וזו הנהגה מאד לא טובה, כמו שנאמר בגמרא (ברכות ס ע"א): ההוא תלמידא דהוה אזיל בתריה דרבי ישמעאל ברבי יוסי בשוקא דציון, חזייה דקא מפחיד, אמר ליה: חטאה את, דכתיב (ישעיה לג, יד): פָּחֲדוּ בְצִיּוֹן חַטָּאִים. אמר ליה: והכתיב (משלי כח, יד): אַשְׁרֵי אָדָם מְפַחֵד תָּמִיד. ההוא בדברי תורה כתיב. ופירש רש"י: אשרי אדם מפחד תמיד - שמא תשתכח ממנו, שמתוך כך הוא מחזיר לשנותם תמיד וכו'. והיינו, שאין לו לאדם לדאוג מכל דבר, אלא רק מדברי תורה שיקיים בשלימות. וגם הדאגות מזיקות לגוף וגורמות לכל מיני מחלות רח"ל, כמו שאמרו (סנהדרין ק ע"ב): לא תיעול דויא דאגה בלבך, דגברי גבורין קטל דויא, אל תכניס דאגה ללבך, כי הדאגה הרגה אנשים גיבורים. וכל זה בא ממיעוט אמונה, שאילו היה מאמין באמונה שלימה שהכל בא מן הקב"ה, ו"אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה", אם כן מה לו לפחד? אם ח"ו

נגזר עליו, אין חכמה ואין תבונה לנגד ה', ואם לא נגזר עליו, אין לו להתייירא. ואנחנו תמיד, בכל רגע, ביד ה', בין בזמן מלחמה ובין בזמן שלום, והרבה דרכים למקום. ואין לו לאדם לפחד אלא מן הקב"ה, ולירא שמא יעבור על אחת מן העבירות ח"ו או שלא יקיים את המצוות, וחוץ מזה אין לו לפחד כלום. ואף על גב שמצינו ענין זהירות, כמו שאמרו (ב"ק ס ע"ב): דבר בעיר כנס רגליך, רעב בעיר פזר רגליך, אין זה אלא מדין השתדלות, לעשות בכל דבר מה שאפשר, אבל הפחדים והדאגות אין להם מקום וכו'. ושבחו חז"ל (תענית כב ע"א) לאנשים ששמחים תמיד ומשמחים אחרים, ואמרו שהם בני עולם הבא, עכ"ל.

ובאמת מה שהיה להם לשמעון ולוי בטחון חזק כל כך, את זה הם קיבלו מאביהם יעקב אבינו, וכמו שכתוב בתחילת הפרשה (בראשית לב, יד): וַיָּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו.

שהרי לכאורה צריך ביאור, מה הצורך להודיע לנו שיעקב אבינו לָן שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא, וכי מה נפקא מינה יש בדבר. וביותר מתעצמת הקושיא, מדוע כפל הכתוב לומר (פסוק כב): וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל פָּנָיו וְהוּא לָן בַּלַּיְלָה הַהוּא בַּמַּחֲנֶה. מה ראה הכתוב לספר זאת עוד, ולכפול ולהאריך בדבר.

אולם כבר כתב רבינו האברבנאל זי"ע בזה"ל: והנה אמר וַיָּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא וכו', להודיע בטחונו של יעקב, שלא ברח ושלא נאסף אל עיר סוגרת ומסוגרת, כי בהיותו בוטח באלקיו לן שם בלילה ההוא, בהיות עשו קרוב אליו, ולא ירא ממנו, עכ"ל.

וביסוד דבריו מבואר, שבא הכתוב להודיע את גודל בטחונו של יעקב אבינו, שאף שידע שעשו קרוב אליו, היה יכול ללון ולישון בלילה ההוא במנוחת הנפש, ברוגע ובשלוה, בלא מורא, שהרי כידוע שדרך העולם שמי שנתון בדאגה ובפחד אינו יכול להירדם. אך יעקב אבינו - לָן בַּלַּיְלָה הַהוּא - וכל זה לפי שהוא בטח בה' אלקיו שיצילו מכל רע, כי הבוטח בהשי"ת לבו נכון ובטוח, ונפשו במנוחה בלא שום דאגה וטרדה, ואפילו במצב הקשה ביותר הוא אינו מבולבל ואינו מסובך, אלא הוא שרוי ביישוב הדעת, וכמו שנאמר - וְשָׁכְבָתָ וְעָרְבָה שְׁנָתֶךָ (משלי ג, כד).

וכבר כתב ה'רבינו בחיי' (כד הקמח, ערך בטחון, ד"ה ומענין השני): ומענין הבטחון וכו', אשר לבו חזק בבטחונו כאילו הבטיחו השי"ת. ע"כ. וכעין זה יסודות דבריו של ה'חובות הלבבות' (שער הבטחון, ריש פרק א), שמהות הבטחון היא מנוחת נפש הבוטח, ושיהיה לבו סמוך על מי שבטח עליו שיעשה הטוב והנכון לו בענין אשר יבטח עליו.

מנוחת נפשו של הבוטח אפילו בשעת צרה

כעין זה מצינו אצל יונה הנביא, אחרי שעלה על האניה לברוח תרשישה, וכמו שנאמר: וַה' הֵטִיל רוּחַ גְּדוֹלָה אֶל הַיָּם וַיְהִי סַעַר גָּדוֹל בַּיָּם וְהָאֳנִיָּה חִשְּׁבָה לְהִשָּׁבֵר. וַיִּירְאוּ הַמַּלָּחִים וַיִּזְעֲקוּ אִישׁ אֶל אֱלֹקָיו וַיָּטִלוּ אֶת הַכֵּלִים אֲשֶׁר בָּאֳנִיָּה אֶל הַיָּם לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם, וְיוֹנָה יָרַד אֶל יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב וַיֵּרָדַם (יונה א, ד-ה).

ולכאורה צריך ביאור בתרתי: א. מדוע נכתב פסוק זה ש - יוֹנָה יָרַד אֶל יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב וַיֵּרָדַם, ומה בא הכתוב ללמדנו לדורות עולם. ב. וביותר תמוה, היאך יתכן שבשעת סכנה גדולה כזו, כשהאניה חשבה להישבר, וכולם אחוזים בפחד ובעתה וזועקים איש אל אלקיו, מצא יונה פנאי ושלוה לעצמו ללכת לשכב, ואפילו הצליח להירדם.

וביאר בספר 'דרכי נועם' (חלק א, עמ' ק"ע), שאכן היא גופא בא הכתוב ללמדנו, את גודל בטחונו של יונה הנביא בה' אלקיו, שאפילו בזמן בלבול וסער, ואף בעת אשר יעלו שמים וירדו תהומות, יחוגו וינועו כשיכור, הרי הוא היה שרוי בשלוה ובמנוחת הנפש בשלימות, עד כדי כך שביכולתו היה לשכב לישון כאדם שאין לו שום דאגה כלל.

כל אדם זוכה להינצל בכח הבטחון!

אך צריך לעצור ולהתבונן ולשאול: האמנם יש דבר כזה, שכל יהודי ויהודי באשר הוא, ובאיזה מצב רוחני שהוא עומד, יש לו את הזכות הזו, שאם יבטח בה' יישמר מכל צער ונזק, ואינו צריך לחשוש לשמא יגרום החטא (ע' ברכות ד ע"א). הלא מן הדין הרי הוא חייב לשלם על עוונותיו, ואם כן איך יזכה להגנה גדולה כזו רק מחמת בטחונו בה'.

אולם התשובה היא, שבאמת כך הוא, וכבר מבואר מידה זו בדברי המדרש באופן נורא ועצום, בזה"ל (ילקוט שמעוני, תהלים לב, י): רַבִּים מַכְאוֹבִים לָרָשָׁע וְהַבּוֹטֵחַ בַּה' חֶסֶד יְסוֹבְבֶנּוּ (תהלים לב, י), אפילו רשע ובוטח בה' חסד יסובבנו! דהיינו, שהבוטח בה', אף על פי שהוא רשע וראוי לעונשים וליסורים, מכל מקום מכין שהוא בוטח בה' - חסד יסובבנו.

ובאמת גדולי הדורות למדו מידה זו וכיוונו את תלמידיהם לדרך זו. וכמו שאנו מוצאים שמרן הגר"י סלנטר זצ"ל כתב לבנו רבי אריה זצ"ל בשם רבו רבי זונדל מסלנט זצ"ל: "על הכל תשליך יהבך על ה', ואל תקמוץ ואל תדאג כלל, שזוהי סגולת הבטחון, שהקב"ה עושה רצונו של אדם הבוטח בו בלב שלם, ומספיק לו כל צרכיו בכל מקום ובכל עת, ואפילו אינו צדיק, כמו שכתוב 'הַבּוֹטֵחַ בַּה' חֶסֶד יְסוֹבְבֶנּוּ'. והרבה שלוחים למקום. בטוח אני כי כל משאלה שאדם ישים בטחונו בה' שישיג אותה, תגיע לידו, ואם אנו רואים שתקוותיהם של בני אדם מתאכזבות, אין זה אלא משום שאין בטחונם בהקב"ה מלא", עכ"ל.

אברהם אבינו האמין ובטח בחסדי ה' ולא בזכויותיו

וכמו כן אנו רואים ענין זה גם אצל אברהם אבינו: הרי כאשר הוא קיבל את ההבטחה מהקב"ה שבישרו שיולד לו בן שיירשנו לאחר מותו, מעידה עליו התורה (בראשית טו, ו): וְהֶאֱמִן בַּה' וַיַּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה, וכתב רש"י הק': "ויחשבה לו צדקה, הקב"ה חשבה לאברם לזכות ולצדקה על האמונה שהאמין בו". ע"כ.

ולכאורה יש בזה תמיהה גדולה, מה ראתה התורה להזכיר את מעלתו הגדולה של אברהם אבינו בהיותו בעל אמונה, שבעבורה זכה להיפקד בבנים, הלא אברהם אבינו הכיר את בוראו כבר בגיל שלש, ונתנסה בעשרה נסיונות, ועם כל זאת לא הרהר אחר מידותיו והנהגתו של הקב"ה. היעלה על הדעת שכאשר מבשרים לו שיוליד בן, לא יאמין בהקב"ה ויהרהר ח"ו אחריו.

ואכן, קושיא זו הקשה הרמב"ן, וז"ל שם: "ואיני מבין מה הזכות הזאת, למה לא יאמין באלהי אמן, והוא הנביא בעצמו, ולא איש אל ויכזב, ומי שהאמין לשחוט את בנו היחיד האהוב ושאר הנסיונות, איך לא יאמין בבשורה טובה", עכ"ל.

וכתב ליישב שם בזה"ל: "והנכון בעיני כי יאמר שהאמין בה' וחשב כי בצדקו של הקב"ה יתן לו זרע על כל פנים, לא בצדקת אברם ובשכרו, אף על פי שאמר לו 'שכרך הרבה מאד'", עכ"ל.

וכדי להבין את דבריו הק' של הרמב"ן, נקדים מה שכתב בפירוש הגר"א (מובא בסידור הגר"א, סדר הבדלה למוצאי שבת), שפירש את מה שאומרים (תפילת נשמת כל חי): "עַד הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ... וְאַל תִּטְּשֵׁנוּ ה' אֱלֹקֵינוּ לָנֶצַח".

וביאר על דרך משל, לאדם שלוה מחבירו אלף זהובים, וגמר עם המלוה שלא יחזיר לו את מלוא הסכום בבת אחת, אלא במשך עשרה חדשים יחזיר לו בכל חודש מאה זהובים. וכעבור חודש אכן קיים הלווה את הבטחתו, והצניע את הסכום של מאה זהובים בין המשקוף לדלת ביתו של המלוה. וכך מוצא המלוה מתחת לדלת ביתו מעטפה ובתוכה מאה זהובים. וכן עשה בחודש הבא, עד לחודש העשירי, שבו סיים להחזיר את מלוא הסכום.

והנה, אף שבמשך עשרת החדשים היה המלוה מצפה בכל חודש לקבל את הסכום, מכל מקום מובן שמחודש זה והלאה אינו מצפה עוד למצוא את הכסף מתחת לדלת ביתו, שהרי יודע הוא שעד היום קיבל רק את המגיע לו, ומהיום והלאה אין מגיע לו כלום.

אך כל זה בענין 'מלוה ולוה', אבל כאשר מדובר ב'צדקה' אין הדבר כן. אלא העני שמוצא בכל חודש מאה זהובים מתחת לדלת ביתו, ויודע שניתנו שם על ידי נדיב טוב לב הרוצה לתמוך בו בצנעה, לעולם לא יפסיק מלצפות לנדבת הנדיב, ובכל חודש וחודש יעמוד ויחכה בכיליון עיניים מתי תבוא הנדבה לביתו, ביודעו שגם עד היום לא קיבל שכר שמגיע לו, אלא הוא רק כ'נדבת לב' בלבד, ואם כן מדוע שתיפסק הנדבה.

ולפי זה, ביאר הגר"א גם כן בנוגע לחסדים ולטובות שהאדם מקבל מאת הקב"ה. שאם האדם סבור שהכל מגיע לו בזכות פעולותיו וצדקת מעשיו, בודאי יש לו לחשוש שביום מן הימים ייפסקו השפעות הטובות והחסדים, שהרי אם מה שמקבל הוא מקבל בדין, הרי כשיכלו זכויותיו יכלו עמהן גם הטובות.

מה שאין כן אדם שיודע ומשכיל להבין שכל מה שעושה עמו הקב"ה אינו אלא רק כמתנת חנם מן השמים, ורק מרוב רחמיו וחסדיו יתברך ו'משולחן גבוה קא זכי', וכמו שנאמר: מִי הִקְדִּימַנִי וַאֲשַׁלֵּם (איוב מא, ג), אז אין לו לחשוש שמא יפסיק הקב"ה להשפיע לו את כל צרכיו, שהרי הוא מכיר ויודע שמאז ומתמיד הוא מקבל רק מחמת רוב רחמיו וחסדיו יתברך, ולא מחמת רוב צדקותיו וישרות לבבו. וכיון שלחסדו ולטובו יתברך אין שום גבול ומידה, שוב אין שום סיבה שתיפסק הטובה.

ולפי זה ביאר מה שאומרים: "עַד הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ... וְאַל תִּטְּשֵׁנוּ ה' אֱלֹקֵינוּ לָנֶצַח" (תפילת נשמת כל חי). כלומר, שכל הטובות והישועות שהיו לנו עד עתה הם רק מחמת הרחמים והחסדים, ולכן הרינו מאמינים ומייחלים להבא שלא יטשנו ה' אלקינו, וימשיך להשפיע עלינו מחסדיו לנצח, כי חסדי השי"ת אין להם גבול, ולעולם הם עומדים.

ומעתה מובנים דברי הרמב"ן: שאברהם אבינו האמין שהקב"ה יתן לו זרע לא בזכות צדקתו ושכרו, אלא מכוח צדקו וחסדו של הקב"ה, כמתנת חנם. ולכן לא חשש כלל שמא יתבטל או ייפסק הדבר מחמת חטא או מיעוט זכויות, אלא היה בטוח בשלימות בישועת ה'. וזוהי מעלת האמונה והבטחון הגדולה שעליה העידה התורה: וְהֶאֱמִן בַּה' וַיַּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה.